

№ 35 (436)
Верасень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

➔ **Акцыя: кнігі для вясковай бібліятэкі –** стар. 2

➔ **Ідэя: патрэбная серыя кніг краязнаўцаў –** стар. 3

➔ **Юбілей: Бараўцы Янкі Купалы –** стар. 4

Споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння Максіма Танка

(Працяг тэмы на стар. 5)

На тым тыдні...

✓ **6 верасня** ў Музеі гісторыі горада Мінска адбыўся **круглы стол «Гісторыка-культурныя каштоўнасці як аб'екты культурнага турызму»**, прымеркаваны да Еўрапейскіх Дзён Спадчыны ў Беларусі, мэта якіх – абудзіць цікавасць да помнікаў прыроды і культуры, звярнуць увагу на праблему захавання, на неабходнасць міжкультурнага дыялогу ў справе аховы аб'ектаў спадчыны і іх выкарыстання ў адукацыйных і турыстычных мэтах; спрыяць сцвярджэнню як разнастайнасці, так і агульнасці культур еўрапейскага кантынента, фармаванню нацыянальнай і еўрапейскай ідэнтычнасці.

У гэты ж дзень пачала працаваць **фотавыстаўка «Спадчына і турызм»** (яна працягнецца да 21 верасня). Тут адлюстраванае багацце прыроднай і культурнай спадчыны Беларусі, а таксама яе патэнцыял як аб'екта культурнага турызму. Арганізатарамі выступілі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Інстытут культуры Беларусі і Музей гісторыі горада Мінска, а таксама Грамадскае аб'яднанне «Творчы саюз «Фотамастацтва»».

✓ **13 верасня** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася **прэзентацыя Збору твораў Максіма Танка ў 13 тамах**, падрыхтаванага Інстытутам мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, што выйшаў у выдавецтве «Беларуская навука». У тамах прадстаўлены вершы і паэмы пісьменніка, аповядаванні, нарысы, фельетоны, нататкі і інш. творы класіка. Упершыню апублікаваныя лісты М. Танка (за выключэннем лістоў, раней прадстаўленых у перыядычным друку), дзённікі (першапублікацыя якіх адбылася ў часопісе «Польмя»), пераклады, артыкулы і выступленні (раней апублікаваныя ў перыядычных выданнях Беларусі, Расіі, Польшчы, Літвы).

✓ **15 верасня** ў г. Мядзел адбылося **Рэспубліканскае свята паэзіі і песні «Я сэрцам пісаў сваю кожную песню...»**, прысвечанае 100-годдзю з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Максіма Танка. Сярод святочных мерапрыемстваў былі ўскладанне кветак да магілы паэта (в. Новікі Мядзельскага раёна), цырымонія адкрыцця камня ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння класіка ў г. Мядзел, адкрыццё выстаўкі па выніках фотапленэра «Дарогамі Максіма Танка», выстаўка кветкавых кампазіцый паводле твораў паэта, прэзентацыя кнігі «Усё жыццё я не люблю расстання...». У свяце прымалі ўдзел пісьменнікі і даследчыкі: В. Шніп, А. Бадак, Т. Сівец, А. Бутэвіч, Дз. Пятровіч, В. Рагойша, М. Чаргінец, Г. Пашкоў, М. Мятліцкі, М. Шабовіч, М. Мікуліч і інш. Арганізавалі свята Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Мінскі абласны выканаўчы камітэт, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры.

Сябры! Падпісання на газету можна з любога месяца

Краязнаўства на Навагрудчыне

Бібліятэкі ў наш час сталі асноўнымі стваральнікамі, захавальнікамі і распаўсюджвальнікамі краязнаўчай інфармацыі. Сельскіх бібліятэк гэта тычыцца асабліва, бо яны хіба што адзіныя крыніцы краязнаўчай інфармацыі для насельніцтва свайго рэгіёну. А сёння яна запатрабавана як ніколі. Цяпер стала модным ведаць гісторыю свайго краю. Таму і прыходзяць да нас у бібліятэкі зацікаўленыя чытачы. Бывае не толькі свае, але і з іншых куткоў Беларусі. Асабліва каштоўная гэта інфармацыя для гісторыкаў. Напрыклад, краязнаўчыя матэрыялы, сабраныя Шчорсайскай сельскай бібліятэкай, з поспехам выкарыстоўваюць не толькі студэнты беларускіх навучальных устаноў, але і аспіранты, выкладчыкі. Яны звяртаюцца ў бібліятэку асабіста альбо праз электронную пошту. Дзякуючы сувязям з бібліятэкай, Першыя Шчорсайскія чытанні, што прайшлі 25 мая 2012 года, наведваў прафесар Энгельс Дарашэвіч з Мінска, а таксама выступіў па-за праграмаю.

Гапраўды, краязнаўчая праца бібліятэк Навагрудскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы вельмі разнастайная і падобрану ўражвае. Кожная, знаходзіць свае адметнасці і накірунак. У бібліятэчнай сістэме падтрымліваецца і захавваецца развіццё клубаў па краязнаўчым накірунку. Іх на сённяшні дзень тры – у Лаўрышаве, Любчы і Гарадзечане. Удзельнікі не толькі актыўна вывучаюць спадчыну краю ці вёскі, але і распаўсюджваюць атрыманыя веды, друкуючы сабраныя матэрыялы.

Лаўрышаўская сельская бібліятэка-клуб узяла на сябе абавязак збіраць і захоўваць гістарычныя матэрыялы. 6 студзеня 1999 года тут быў створаны дзіцячы клуб па інтарсах краязнаўчага накірунку «Буслік». Багатая гісторыя роднага кутка падштурхнула бібліятэкара і чытачоў да назапашвання максімальна поўнай інфармацыі аб Лаўрышаўскай зямлі. Звесткі шукалі ў энцыклапедычных выданнях, у перыядыцы, а таксама ў цар-

коўных архівах. У гэтай працы дапамагалі святары Лаўрышаўскай Свята-Успенскай царквы айцец Андрэй (які, на жаль, пайшоў з жыцця), і настаўнікі мясцовай школы. Шмат інфармацыі атрымалі з гутарак з мясцовымі жыхарамі старэйшага веку. У выніку быў сабраны багаты матэрыял, аб'яднаны ў тэматычных папках «Гістарычнае мінулае і сённяшні дзень вёскі Лаўрышава», «Вёска Лаўрышава і яе жыхары ў гады Вялікай Айчыннай вайны». Агульнымі намаганнямі настаўніка беларускай мовы і літаратуры Мікалая Аркадзевіча Антончыка, бібліятэкара і сяброў клуба «Буслік» складзеная мікратапанімічная карта мясцовасці. Лаўрышаўская бібліятэкар з розных літаратурных і гістарычных крыніцаў сабрала матэрыял пра мясцовага паэта-самавучку Мікалая Фёдаравіча Марозіка, знайшла яго паэму «Сцяпан і Таццяна» і ўсё гэта аб'яднала ў літаратурна-мастацкі зборнік «Літаратурная спадчына вёскі Лаўрышава». Сябры клуба

склалі і слоўнік мясцовага дыялекта «Васільковая спадчына прадзедаў: так гавораць нашы вяскоўцы». Гэта выданне не проста цікавае, але і карыснае для краязнаўцаў, настаўнікаў, студэнтаў філалагічных факультэтаў. Дарэчы, пра краязнаўчую дзейнасць Лаўрышаўскай бібліятэкі-клуба ўжо знаёміла «Краязнаўчая газета».

Багаты досвет назапасіў і клуб «Спадчына», які са студзеня 1990 года працуе пры Любчанскай гарпасялковай бібліятэцы. Клубам сабраны цікавыя матэрыялы пра абрады «Вяселле» і «Дзяды». На пачатку свайго дзейнасці былі выдадзеныя зборнік «Побыт жыхароў Любчы», слоўнік «Тапонімы Любчанскага краю», анталогія «Песні Прынёманскага краю». Нядаўна выйшлі краязнаўчыя даведнікі, прысвечаныя гісторыі роднага краю. Лістоўка-закладка «Любчанская друкарня» распавядае пра друкарню (заснаваная П.Б. Кмітам у XVII стагоддзі). Тэматычны паказальнік «Праз далеч стагоддзяў» мае звесткі пра гісторыю Любчанскага замка. У краязнаўчым даведніку «Дарагая сэрцу Любча» сабраныя легенды і паданні пра Любчу, запісаныя са слоў жыхароў пасёлка. Персанальны бібліяграфічны даведнік «Улюбёны ў Прынёманскі край» карысны настаўнікам, краязнаўцам і ўсім, хто цікавіцца гісторыяй Навагрудчыны.

Выданне прысвечанае заснавальніку гісторыка-краязнаўчага музея Любчанскага краю М.А. Вінару.

(Заканчэнне на стар. 6)

11 верасня на Маладзечаншчыне ў літаратурна-музычнай гасцёўні Турэц-Баярскай сельскай бібліятэкі адбылося свята «Святло роднай мовы». Сюды завіталі мастак-графік Анатоль Арсеневіч Акулік са сваёй выстаўкай і Беларуска фонд культуры, сябры якога распавялі аб працы арганізацыі і бліжэй пазнаёмілі з «Краязнаўчай газетай». Была падрыхтаваная і дабрачынная акцыя. БФК перадаў бібліятэцы кнігі Аляксандра Пушкіна, Якуба Коласа, Уладзіміра Караткевіча, Максіма Багдановіча, Леаніда Лыча (выдадзеныя фондам культуры), а таксама кнігі Анатоля Бутэвіча, Генадзя Бураўкіна, Сяргея Законнікава, Навума Гальпяровіча, Уладзіміра Ліпскага ды іншых пісьменнікаў з іх аўтографамі, выданні розных аўтараў з прыватных бібліятэкаў сяброў фонду.

Свята праходзіла ва ўтульнай чытальнай зале, а асноўнымі ўдзельнікамі мерапрыемства былі як самі бібліятэкары, так і чытачы – школьнікі розных класаў. У праграме, якая амаль цалкам была беларускамоўнаю, прагучала шмат вершаў, песень, што мілагучна і лёгка ліліся з вуснаў маленькіх выступоўцаў, адначасова абуджаючы павагу і любоў да роднага слова. Шмат увагі на мерапрыем-

Акцыя БФК

Кнігі для турэц-баярцаў

Г. А. Цярэшка (справа) і сталічныя госці

стве надавалася менавіта беларускай мове, беларускай кнізе, асветнікам нашай зямлі і сучасным рупліўцам.

Але бібліятэка, кіруе якой Галіна Аркадзьеўна Цярэшка, не спыняецца на функцыях абслугоўвання чытачоў (іх у яе 970) і камплектаванні фонду (на сёння – 14 000 экзэмпляраў). Тут створаны і працуюць розныя гурткі. Лялечны тэатр «Сонейка» падараваў удзельнікам суст-

рэчы спектакль «Как Зайка-хваста захотел стать читателем». Маленькія артысты выступаюць не толькі ў бібліятэцы, але і на бацькоўскіх сходах, у дзіцячым садку, а таксама праводзяць «Прывітанне ў чытачы». Яшчэ ў бібліятэцы створанае і працуе кветкавае аматарскае аб'яднанне «Фларыяда», якое да свята падрыхтавала выстаўку «Астралогія кветак», дзе разам з вазонамі размясцілі беларускамоўныя карткі-тлумачэнні, якая кветка падыходзіць таму ці іншаму знаку, ды кнігі пра расліны.

Прысутнічаў на мерапрыемстве таксама святар з вёскі Маркава айцец Мікалай Пяшко (ён праводзіць службы і ў Турэц-Баярах) і выказаў шчырыя словы падзякі загадчыцы бібліятэкі Г.А. Цярэшцы, якая знайшла ў сабе сілы весці школу духоўнасці і культуры «Крынічка» (для вучняў сярэдніх класаў) і нядзельную школу. У бібліятэцы таксама працуе дзіцячы пакой для самых маленькіх чытачоў, але, як паведаміла Галіна Аркадзьеўна, не хапае кніг на беларускай мове менавіта для гэтай катэгорыі. Вось супадзенне – прадстаўнікі Беларускага фонду культуры крыху дапамаглі бібліятэцы з гэтым: сярод кніг,

што падаравалі госці, частка папоўніла менавіта кнігазбор дзіцячага пакоя.

Потым слова бралі мінскія госці. Старшыня БФК і галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты» Уладзімір Аляксандравіч Гілеп распавёў пра арганізацыю, якую прадстаўляе, пра кнігі, выдадзеныя фондам («Дзікае паляванне караля Стаха» У. Караткевіча на чатырох мовах, «Яўгеній Анегін» А. Пушкіна на дзвюх мовах, «Новая зямля» Я. Коласа на трох мовах, камплект кніг М. Багдановіча «Слуцкія ткачыкі», «Раманс», «Пагоня» на дзесяці мовах).

Пісьменнік, перакладчык, намеснік старшыні БФК Анатоль Іванавіч Бутэвіч прэзентаваў некалькі сваіх кніг, у тым ліку і серыю «Сем цудаў Беларусі», пададзеныя на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. Анатоль Іванавіч заклікаў любіць родную мову, свой край, даследаваць і ведаць гісторыю мясцінаў, дзе жывем. Звяртаючыся да гісторыі, ён запытаўся ў прысутных, ці ведаюць тыя пароль паўстанцаў Кастуся Каліноўскага. А закончыў свой выступ словамі: «Каго любіш?». Найбольш кемлівыя слухачы адказалі: «Люблю Беларусь!». «То ўзаемна», – адказаў А.І. Бутэвіч.

Намеснік галоўнага рэдактара «Краязнаўчай газеты» Уладзімір Станіслававіч Пучынскі прапанаваў прысутным своеасаблівую віктарыну, прызам на якой былі асобнікі газеты. Удзельнікі правільна адказвалі на ўсе яго пытанні, што тычыліся як самой газеты, так і гісторыі паходжання назвы вёскі Турэц-Баяры. Напрыканцы ж выступу ён заклікаў школьнікаў любіць беларускую мову не толькі са сцэны, а быць шчырымі перад сабой і ў паўсядзённым жыццю і развіваюцца толькі на гэтай зямлі (у Рэспубліцы Беларусь, на Маладзечаншчыне, у Турэц-Баярах), і таму тут найперш варта дбаць пра іх.

Звяршылася свята ў літаратурна-музычнай гасцёўні традыцыйнымі агульным фотаздымкам на памяць і раздачай аўтографу. А маленькія артысты тэатра «Сонейка» атрымалі невялічкія падарункі ад Галіны Аркадзьеўны.

Так на Маладзечаншчыне прайшла адна з дабрачынных акцыяў Беларускага фонду культуры. Застаецца спадзявацца, што падараваныя кнігі доўга не застануцца на паліцах стэлажоў, а будуць хадзіць па руках чытачоў – даваць новыя веды і адкрываць чароўны свет мастацкага слова.

Маша МЕДВЯДЗЁВА
Фота
Лявона ПАЛЬСКАГА

А. Акулік на адкрыцці выстаўкі

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 20 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды

(паштовы індэкс)

(адрас)

Каму

(прозвішча, ініцыялы)

Прапановы на наданне статусу помніка

Квартал у раёне плошчы Змітрака Бядулі

Сябра архітэктурнай секцыі Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Юрый Мацяш выступіў з ініцыятывай па наданню статусу комплекснай нерухомай матэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці. Прапанова распрацаваная ў адносінах да забудовы квартала, што абмежаваны вуліцамі Змітрака Бядулі, Першамайскай, Захарава і завулкам Бранявым.

Забудова тут фармавалася напрацягу канца 20-х – пачатку 60-х гг. XX ст. і ўтварае адзіны ансамбль, у якім арганічна спалучаюцца даваенныя і пасляваенныя стылёвыя асаблівасці жыллёвага будаўніцтва. У межах гэтага кварталу ўжо шэраг будынкаў прызнаны помнікамі архітэктуры. Гэта Першамайская, 15, Захарава, 31, Змітрака Бядулі, 8, 12.

Менавіта для захавання цэласнасці ансамбля, для забеспячэння захаванасці ўжо прызнаных гісторыка-культурных каштоўнасцяў ад перспектыўнай інтэрвенцыі дысануючай забудовы (а такія спробы робяцца), і распрацаваны архітэктарам Барысам Косцічам праект, і зробленая дадзена прапанова, што накіраваная на разгляд у Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

Гэтую прапанову падтрымалі шматлікі жыхары як прапанаванага пад ахову квартала, так і суседнік.

Раён Асмолаўка

БДТАПГК падрыхтавала прапанову аб наданні статусу комплекснай нерухомай матэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці (аб'ёмна-планіровачная структура, будынк і збудаванні, ландшафт) ансамблю жылой забудовы г. Мінска кан. 40-х – пач. 50-х гг. XX ст., што абмежаваная вуліцамі Багдановіча, Камуністычная, Куйбышава, Кісялёва.

Кварталы гарадской забудовы Мінска, абмежаваныя гэтымі вуліцамі, – першы прыклад забудовы спальнага раёну ў нашай сталіцы жылымі дамамі паводле тыповых праектаў, нягледзячы на што будынк гэтых кварталаў маюць шмат адметных архітэктурных рысаў і ствараюць унікальную кампазіцыю з ярка выяўленым духам эстэтыкі першых гадоў па заканчэнні Другой сусветнай вайны.

Антон АСТАПОВІЧ

Створым серыю кніг краязнаўцаў

Думаю, многія пагодзяцца са мною, што вялікім, неаспрэчым дасягненнем тэарэтычнай думкі Беларусі можна з поўным правам лічыць паспяховае развіццё тут краязнаўчых даследаванняў. Прычым, сцвярджаць такое можна ў дачыненні як да прац даўно мінулае эпохі, так і да сучасных. Калі бярэш у рукі любы з тамоў «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» і знаёмішся з навуковай дзейнасцю той ці іншай персаналяі, амаль у кожнай другой з іх знаходзіш слова «краязнавец». Не ведаю, хто як гэта тлумачыць, а мне падаецца, што такая шырокараспаўсюджаная ў нас з'ява ёсць вынікам працяглага неаб'ектыўнага асвятлення афіцыйнымі даследчыкамі пытанняў, звязаных з айчынай гісторыяй, культурай, побытам нашых людзей. Асабліва грашылі гэтым даследчыкі Расійскай імперыі, імкнучыся ўсяляк даказаць, што ў беларусаў заўжды адсутнічала ўласная гісторыя, што іх культура і мова не вызначаліся якой-небудзь самабытнасцю ад такога роду рускіх духоўных каштоўнасцяў. Зразумела, з такімі зняваж-

Р. Родчанка

лівымі фальсіфікацыямі не маглі мірыцца многія ўлюбёныя ў родную Бацькаўшчыну даследчыкі. І таму абавязкова на якім-небудзь з этапаў творчага шляху – і першапачатковым, і фінальным – прысвячалі свае працы тым ці іншым пытанням краязнаўства. Калі б у нас не было ў дастатковай колькасці такіх творцаў, мы і паловы не ведалі б з таго, што ведаем пра свой край. І галоўнае, што інфармацыю пра яго атрымліваем з рук краязнаўцаў аб'ектыўную, праўдзівую і дастаткова поўную. Можна, за ўсё гэта

ў нас так любяць, паважаюць краязнаўцаў? Прычым, незалежна ад таго, у які час яны вялі свае так патрэбныя народу даследаванні.

Такой павагай заслужана карыстаецца ў нас і Рыгор Родчанка (1919 – 1994) зямное жыццё якога, як бачым, скончылася на схіле беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння. Гэты таленавіты, бясконца адданы сваёй «малой радзіме» даследчык, да канца свайго жыцця падтрымліваў творчы сяброўскія дачыненні з добра вядомым у краіне паэтам, случаем Яўгенам Гучком. Таму ніколі не здзіўляе, што менавіта з-пад яго пера выйшла ў 2011 годзе ў Мінску невялікага памеру кніга «Ах, Родчанка!...». Таленавітаму аўтару хапіла і такога памеру кнігі, каб чытач знайшоў у ёй усё самае значнае, каштоўнае з творчай дзейнасці случкага даследчыка. А яна проста ўражвае! Яго спадчыне могуць пазайздросціць многія прафесійныя гісторыкі нават сталага ўзросту. У кнізе Я. Гучка згадваюцца – шкада, што толькі з-за яе невялікага памеру без грунтоўнага аналізу – наступныя

публікацыі: «Старэйшая школа Беларусі» (пра заснаваны ў 1617 годзе Слуцкі ліцэй), «З вечнага» (зборнік фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў Случчыны), «Альгерд Абуховіч-Бандыналі. Нарыс жыцця і творчасці», «Альгерд Абуховіч. Творы» (укладанне, прадмова і каментарыі), «Случкая Старасветчына (Факты і

разважанні)». Р. Родчанкам надрукавана шмат артыкулаў у перыядычным друку, у розных калектыўных зборніках.

Упэўнены, што для чытача будучы вельмі цікавымі

прыведзеныя ў кнізе звесткі пра асабістае жыццё Р. Родчанкі. Вось толькі некаторыя з іх: нарадзіўся ва Украіне, але ўжо ў дзіцячым узросце вярнуўся разам з бацькам на радзіму маткі ў Беларусь, у 1942 годзе – у шэрагах беларускіх партызанаў, што досыць рэдка сустракалася з юнакамі такога ўзросту. Не ведаю, як каму, а мне вельмі хацелася б з кнігі Я. Гучка атрымаць хоць самую сціслую інфармацыю пра дзяцей Р. Родчанкі, тым больш што маткаю іх з'яўляецца беларуская татарка.

Цалкам падзяляю неспакой, смутак, Я. Гучка з-за дэфіцыту ўвагі мясцовай улады да памяці Р. Родчанку. Што ж тут зробіш, калі гэта нашае закаранелае нацыянальнае бяспамяцтва. Добра, што хоць дзеля захавання ў памяці дзеячаў цвёрдай нацыянальнай арыентацыі што-небудзь ды робіцца самай грамадскасцю, докажам чаму з'яўляецца і кніга Я. Гучка. Хацелася б такіх кніг мець як мага болей і каб у ролі іх аўтараў часцей выступалі самі краязнаўцы, бо ніхто, акрамя іх, не ў стане так глыбока і праўдзіва ацаніць уклад сваіх старэйшых калег у беларускую навуку.

Леанід ЛЫЧ,
прафесар

Музей галіны

Стагоддзе пад шклом

Амаль у гістарычным цэнтры Мінска ёсць музей, пра які няшмат хто ведае. Гэтакі своеасаблівы музей-таямніца. Але тут, за дзвярыма прасторнай залы, на стэндах і пад шклом, – такі згустак гісторыі, які ўвабраў у сябе амаль усё ХХ ст.

Музей гісторыі спажывецкай кааперацыі быў створаны ў 1976 г. пры Мінскім кааператыўным тэхнікуме. Як расказала загадчыца музея Вольга Іванаўна Ахрыменя, за гэты час ён некалькі разоў паспеў змяніць месцазнаходжанне. І толькі сёлета ў маі, дзякуючы

намаганням старшыні Праўлення Сяргея Дзмітрыевіча Сідзько, нарэшце размясціўся на першым паверсе будынка Белкаапсаюза на праспекце Пераможцаў, 17.

За тры з лішнім дзесяцігоддзі ў музеі з'явілася шмат цікавых і каштоўных рэчаў. Музейныя прадметы трапляюць сюды ў асноўным дзякуючы супрацоўнікам спажывецкай кааперацыі, што не дзіўна. І, думаю, не памылюся, калі скажу, што кожны наведнік знойдзе тут для сябе штосьці цікавае. Мяркуючы самі: у музеі, напрыклад, змешчаны самыя розныя шалі, ад старых да сучасных, бязмены (самы стары з іх, драўляны, зроблены яшчэ ў XVI ст.), талоны на прадукты, якімі карысталіся ў 1947 і 1991 гг., і нават мернае вядро для гарэлкі.

Па экспазіцыі музея можна прасачыць гісторыю развіцця спажывецкай кааперацыі. Пачынаецца яна з рочдэйльскіх першапраходцаў, якія ў 1844 г. стварылі ў Англіі першую арцель. Што ж тычыцца Беларусі, то ў 1869 г. у Полацку з'явілася таварыства спажывцоў «Янтарь», якое займалася гандлем. Уласна кажучы, гэта і быў пачатак беларускай спажывецкай кааперацыі.

Матэрыялы музея раскажуць і пра стварэнне Белкаапсаюза, і пра ўдзел кааперацыі ў грамадзянскай вайне: у прыватнасці, адным з яе абавязкаў была нарыхтоўка лапцей, якія пасля адпраўляліся на фронт разам з прадуктамі харчавання. Сапраўдны росквіт спажывецкай кааперацыі адбыўся ў 1920-я гг., калі вялікая ўвага пачала надавацца са-

цыяльна-культурнаму накірунку. Так, ствараліся радыёвузлы, перасоўныя кінаўстаноўкі, гурткі па ліквідацыі непісьменнасці, пашыраўся кніжны гандаль.

Вольга Іванаўна звярнула маю ўвагу на фотаздымак са стэнда, прысвечанага Вялікай Айчыннай вайне. На ім побач са сталом зазаны супрацоўнік спажывецкай кааперацыі Іван Пархоўчанка. Вось пра гэты стол загадчыца музея і распавяла незвычайную гісторыю. Яшчэ да вайны яго рабіў з розных пародаў дрэва умелец з-пад Бабруйска дзеля «падарунка таварышу Сталіну ад беларускага народа». Калі ж пачалася вайна, стол трапіў да немцаў, якія вырашылі падараваць яго Гітлеру. Аднак партызаны той стол выкралі, а замест яго пакінулі дамавіну з цыдулкай:

Путру примчался Гитлер:
«Где мой стол и чей здесь гроб?»
«Стол стянули партизаны», –
Отвечает Риббентроп.

Стол, між іншым, захаваўся і быў у рэшце рэшт перададзены Сталіну.

Дарэчы, у музеі ёсць яшчэ адзін незвычайны экспанат. У 1976 г., калі ў Беларусь прыязджаў лідар Палесцінскай аўтаноміі Ясір Арафат, ён наведваў шэраг прадпрыемстваў спажывецкай кааперацыі і, напэўна, пад уражаннем ад гэтага зняў з пояса свой кінжал і падарыў яго Белкаапсаюзу. Пабачыць яго, а таксама іншыя цікавыя рэчы можна штодзённа, акрамя суботы і нядзелі, калі наведвацца ў музей.

Кіраўніцтва музея звяртаецца да чытачоў «Краязнаўчай газеты» з просьбай: «Калі ў вас ёсць дакументы, фотаздымкі, пэўныя рэчы, звязаныя з гісторыяй спажывецкай кааперацыі, калі ласка, зрабіце свой унёсак у пашырэнне музейнай экспазіцыі. Будзем удзячныя вам за дапамогу!».

Ніна КАЗЛЕНЯ, студэнтка
Інстытута журналістыкі БДУ
Фота аўтара

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

Творчасць Купалы вызначалася высокім грамадзянскім пафасам. Пошукі Бацькаўшчыны, абуджэнне нацыянальнай самасвядомасці, вяртанне «Забранага краю» з забыцця – гэтыя праблемы сталі асновай не аднаго твора. Праблема абуджэння і фармавання сацыяльнай, палітычнай і духоўнай свядомасці беларусаў, пераадоленне інэртнасці, абьяквасці да сваёй нацыянальнай спадчыны стала ідэйным стрыжнем п'есы «Тутэйшыя», напісанай Янкам Купалам у 1922 г. П'есу чакаў доўгі і пакутны шлях да чытача і глядача. Пры жыцці аўтара «Тутэйшыя» былі надрукаваныя двойчы: у часопісе «Польмя» (1924) і III томе Збору твораў (1927). А на сцэне пры жыцці Янкі Купалы «Тутэйшыя» з'явіліся толькі аднойчы ў лістападзе 1926 г. на сцэне БДТ-1. Рэжысёр, які ажыццявіў пастаноўку, прыгадваў, «што ў калектыве тэатра да купалаўскай п'есы адносіліся па-рознаму. Адны лічылі яе цікавым, але не сцэнічным літаратурным творам, другія выказвалі думкі, быццам п'есу не варта ставіць». Адбыўся толькі адзін спектакль, а ўжо 16 лістапада 1926 г. «Тутэйшых» знялі з рэпертуару. Іх вяртанне адбудзецца толькі ў 1990-я гг. Назавіце рэжысёра першай пастаноўкі «Тутэйшых».

Чакаем вашыя адказы да 2 кастрычніка ўключна.

Баравецкая рэчаіснасць і станаўленне Янкі Купалы як беларускага песняра

Нам вядомыя некалькі паэтычных гнёздаў Янкі Купалы. Гэта найперш Вязьніка – радзіма песняра. Затым творча ўзлётныя Аковы. Нарэшце, плённа слынным савецкім Ляўкі. Але з гэтага паэтычнага Купалавага ланцужка чамусьці нічым не апраўдана выпадае яшчэ адно не менш важнае, чым Аковы і Ляўкі, – Баравецкае Купалава гняздо. Мяркуючы самі: у Бараўцах Купала накрэсліў сваю «Адвечную песню» і шэраг вершаў. Сярод іх «Явар». У баравецкую пару за Ясем Луцэвічам канчаткова замацаваўся ягонь славетны псеўданім Янка Купала. У Бараўцах Янка Купала пераважна вынасіў і сваю першую кніжку «Жалейка». Дык ці гэтага замала, каб такая мясціна была ўшанаваная, уганараваная? На вялікі жаль, згаданнае Купалава гняздо безыменнае амаль да сённяшняга дня. Нядзіўна, што не гэтак дайно Беларускае тэлебачанне сутыкнулася з дылемай: дык хто жыві ў Бараўцах: Якуб Колас ці Янка Купала? І свой тэлевізійны сюжэт інтэрыгоўна назвалі «Як Якуб Колас і Янка Купала дзялілі стары баравецкі дуб...» Калі гэты сюжэт глядзелі людзі дасведчаныя, асабліва тыя, хто займаецца падрыхтоўкай да 130-ай гадавіны з дня паэтавых народзінаў, дык павінны былі задумацца...

У 1995 годзе мне пашчасціла ў выдавецтве «Беларусь» выдаць невялікую, але ёмістую зместам кніжачку «Тут бачу свой край» пра згаданнае баравецкае Купалава паэтычнае гняздо. І дагэтуль мне цікава тут усё: і баравецкія краявіды, і баравецкі фальклор, легенды, паданні, якія несумненна жывілі Купалу, Купалаў побыт. І нават баравецкія могількі. Але пра ўсё па парадку.

Баравецкае жытло Луцэвічаў

Паводле згадак Мечыслава Папкоўскага.

Баравецкая хата сваім фасадам, з ганкам пасярод, глядзела на поўдзень. Яна сядзела на фундаменце з вялікіх камянёў, змацаваных вапнай. Дом быў збудаваны з цясаных бярвенняў. Вуглы ашалаваныя. Страха накрытая гонтай, падстрэшка падбітае дошкамі. Дом на дзве палавіны – жылая і гаспадарчая. Ганак быў накрыты двухсхільным дахам, што трымаўся на слупках-круглячках. Па баках на ганку лаўкі з абрашоткамі. З ганка дзверы адчыняліся ў сенцы. Для гэтых дзвярэй невялікія акенцы. Направа дзверы вялі на гаспадарчую палавіну, налева – у пакой, далей – у кладоўку. Пры кладоўцы стаяла драбіна (лесвіца) з люкам на гарышча. Пакой меў два вакна – адно на поўдзень і адно на захад (яно глядзела ў сад). Вокны не фарбаваныя, без аканіц. Сцены пакоя абклееныя шпалерай. Падлога з габляваных, але нефарбаваных дошак, засланых дамацкімі падушчачкамі. Між паўднёвых вокнаў стаялі ў пакоі два фікусы. На куде бажніца. Справа ад заходняга вакна сервант, пры сцяне, вялікі куфар і пара здлікаў. Пасяродку паўночнай сцяны пакоя дзверы вялі ў спальню. Спальня мела адно вакно. Глядзела яно на захад. Сцены былі абклееныя газетамі. Пры бакавых

Баравецкія краявіды

сценах аднаспальныя драўляныя ложка: два з боку пакоя і два каля паўночнай глухой сцяны. З спальні меўся выхад (без дзвярэй) на кухню. На кухні вакно. Адчынялася ў сад. Падлога гліняная, глінабітная. Памятаецца, на кухні стол і лаўкі, у куце – печ. У падпечцы зімой трымалі курэй і трусюў. Пры печы падвешаныя палаці. Унізе пад палаціямі скрыня з прыпасамі. У спальні, памятаецца, грубка, абмазаная глінай і пабеленая.

З кухні дзверы вялі на гаспадарчую палавіну дома. Яе паўднёвая сцяна мела два вакны і «чорны» ход, прыкрыты сенцамі, на двор.

На гаспадарчай палавіне дома падлога з гліны, стаяла з умазанымі ў яе чугунным катлом, у якім гатавалі корм для жывёлы. На гэтай палавіне дома трымалі свіней, курэй. Гэта быў адгароджаны катух і зроблены насест.

От у такой хаціне і снаваліся Купалавыя песні-думы, якія ён неўзабаве збярэ пад вокладкай сваёй славутай «Жалейкі».

Запісана 16.01.2007 года.

Баравецкі ўніверсітэт

Пяць гадоў Луцэвічы арандавалі баравецкі фальварак пані Стралковай. Пяць гадоў Бараўцы жылі сваім побытам творчую фантазію Яна Луцэвіча. Нішто не заставалася ў Бараўцах па-за яго ўвагаю. Пачуе якусь байку-казку ці якусь песню – і песня тая, і казка-байка ўжо яго. Усё глыбока западала ва ўражлівую душу маладога песняра. Гэтак, прыкладам, сталася і з песняй «Былі ў бацькі тры сыны». Пачуў аднаго разу яе і тут жа занатаваў, але ўжо ў сваёй трактоўцы – «Старая песня на новы лад».

Хух – я!
Бяда жыці мне, бяда!
Хух – я!
Не вясліш ты мяне
Хух – я!
Ў маёй беднай старане.
Хух – я!..

Якія ж яшчэ народныя песні бытавалі ў Бараўцах у Купалаву пару? Якія з іх ён мог чуць?

Марыя Баравец, жыхарка Бараўцоў, запісала для мяне на маю просьбу цэлы сшытак баравецкіх песняў, якім навучылася ад людзей старэйшага пакалення, Купалавых сучаснікаў. Сярод іх нямала жартоўных. От, прыкладам, як гэтая – «Бульбу жару, гарох пару».

Бульбу жару, гарох пару –
Не лезь, Грышка, бо ўдару.
Бедная ж я.
Ой жа ж бедная мая галава.
Як удару і не памалу –
Пакоцішся пад лаву.
А ты, Грышка, не рыдай
І з-пад лавы пагляддай...
Каля кузні ішла,
Малаточак знайшла.
А мой Грышка – кавалёчак.
Будзе яму малаточак.

Бульбу жару, гарох пару –
Не лезь, Грышка, бо ўдару.

З якой жа нагоды спяваліся згаданыя песні?

– А з самай рознай, – кажа Марыя Баравец. – Даўней жа хоць людзі і працавалі цяжка, але як толькі надаралася якая прадуха, ладзілі розныя ігрышчы. Збярэмся, бывала, на такое баравецкае ігрышча ў каго-небудзь, і пачынаюцца розныя гульні, забавы. Гуляем і спяваем. От, прыкладам, як ладзіліся нашы баравецкія ігрышчы. Выходзіць хлопец на сярэдзіну хаты, а дзяўчаты, усеўшыся на доўгай шырокай лаве пры сцяне, спяваюць:
Весел нам, весел сягонняшні вечар,
Хаджу, выбіраю цесця і цешчу.
А яшчэ выбіраю мілую па сэрцы...

(Выходзіць дзяўчына з вянком. Спявае:)

Я хаджу з вянком, хаджу не знаю,
Каму вянком палажыць.
Палажу я вянком на правае плячо.
Палажу і сама к моладцу іду.
Иду, пакланюся і сама прэч пайду.

(Ходзіць хлопец па хаце.) Усе спяваюць:

За рэчанькай-ракой моладзец гуляе,
Сваёй правай ручкай дзеву выбірае:
Выйдзі, выйдзі, дзяўчыначка,
Пагуляй са мною,
Бо мне надаела гуляць адному.
За любоў соладку пацалую...

Уладзімір
СОДАЛЬ

(Працяг будзе)

Забыты генерал Вайцэхоўскі

11 верасня ў Нацыянальным гістарычным музеі сабралася столькі наведнікаў, што лішне казаць пра яблыкi, якім гарантавана не было куды падаць. Павярнуцца і не зачапіць суседа было складана. Арганізатары мерапрыемства прызналіся, што не разлічвалі на такую колькасць прысутных, таму крыху не ўгадалі з памерам залы.

А зацікавіла ўсіх выстаўка «Сяргей Вайцэхоўскі. Генерал дзвюх армій», якая адкрылася ў той дзень у музеі. Невядома, што больш прывабіла наведнікаў: альбо наўрад ці чутая дагэтуль імя Сяргея Вайцэхоўскага, альбо тое, што выстаўка арганізаваная сумесна з пасольствамі Чэхіі і Славакіі. З упэўненасцю можна сказаць толькі, што цяпер невядомы

генерал Вайцэхоўскі нарэшце вярнуўся на радзіму.

Што ж такога незвычайнага было ў жыцці гэтага чалавека, што прыцягнула да яго ўвагу прадстаўнікоў ажно трох краінаў? Нарадзіўшыся ў 1883 г. у Віцебску, Сяргей Вайцэхоўскі служыў у розных месцах Расійскай імперыі, пад час Першай сусветнай вайны быў двойчы паранены. Пасля лю-

таўскай рэвалюцыі 1917 г. быў прызначаны начальнікам штаба чэхаславацкай стралковай дывізіі, але пазней вярнуўся на службу ў Расію. Служыў пад кіраўніцтвам адмірала Калчака і генерала Урангеля. Аднак белы рух слабеў, і Вайцэхоўскі з'ехаў у Чэхаславакію. Ён рашуча выступіў супраць прыняцця ўмоваў Мюнхенскай дамовы 1938 г. і быў адпраўлены ў адстаўку. У маі 1945 г. генерала арыштавалі супрацоўнікі савецкай контрразведкі. Ён быў прыгавораны да дзесяці гадоў зняволення, памёр у 1951 г. У 1996 г. С. Вайцэхоўскі быў рэабілітаваны, а праз год узнагароджаны Ордэнам Белага Ільва III ступені – найвышэйшай узнагародай Чэшскай Рэспублікі.

Куратары выстаўкі Іна і Аляксандр Радаевы расказалі, як узнікла цікавасць да асобы генерала. «Усё пачалося з аднаго артыкула ў кнізе «Дом в изгнании». Яго напісаў Сяргей Тылі, унучаты пляменнік Вайцэхоўскага, які, дарэчы, гадоў дваццаць жыў у Мінску. Гэта проста стала знакам для нас – трэба штосьці рабіць», – рас-

Паслы Славакіі (М. Сэрватка) і Чэхіі (У. Карас) з арганізатарамі выстаўкі (у цэнтры) пад час адкрыцця

казала Іна. А Аляксандр прыгадаў словы знакамітага паэта Чэслава Мілаша пра тое, што для мёртвых вельмі важныя толькі дзве рэчы: праўда і справядлівасць. «Гэтай выстаўкай мы кажам праўду пра генерала Вайцэхоўскага і намагаемся аднавіць пэўную справяд-

лівасць у адносінах да яго імені». І ў гэтым вы можаце пераканацца самі – калі, зразумела, наведаеце выстаўку.

Іна КАЗЛЕНЯ,
студэнтка Інстытута
журналістыкі БДУ
Фота аўтара

Шмат прайшло часу з таго незвычайнага падарожжа на Нарач. Выраслі тыя хлопчыкі і дзяўчынкі, ужо іх унукі падарожнічаюць па роднай Беларусі, а некаторыя – і за яе межамі.

А было гэта ў 1969 годзе. Скончыліся заняткі, здадзеныя экзамены. Можна і на экскурсію!

Вядома, захацелася туды, дзе ў люстры вады песцяцца хмаркі ды сонца, а з імі і самім уволу накупацца, пазагараць, сабраць цікавы матэрыял для традыцыйнага сачынення «Як я адпачыў летам». І сабраць гэты матэрыял – цікавы і змястоўны – удалося. Бо адбылася незвычайная сустрэча з сапраўднымі беларускімі пісьменнікамі – Максімам Танкам, Міхасём Лыньковым (яны мелі ў тых мясцінах летнікі і не адмовілі нам у сустрэчы).

Гарэла вогнішча, спускаліся прыцемкі. А мы сядзелі, ляжалі не вакол цяпельца, а вакол пісьменнікаў, сапраўдных, жывых, якіх можна было нават памацаць рукамі. Мы ж баяліся і кашлянуць, каб не прапусціць якое слова класікаў беларускай літаратуры. Яны расказвалі пра сваё дзяцінства, пра шчасце вучыцца, пра спатоленую прагу далучыцца да мастацкага слова, казалі, што трэба любіць тое, што побач, і таго, хто кожны дзень падае табе скібу хлеба і кубак малака, хто вучыць касіць, запрагаць каня, класці воз. Хацелася пра многае запытацца, а нека сорамна было лезці з пытаннямі, і толькі Міхаіл Іосіфавіч Урбанскі (наш настаўнік хіміі) ды Слава Камінскі (бо сын настаўнікаў) задалі пытанні і нас падбадзёрвалі. А потым, крыху асмялеўшы, папрасілі Яўгена Іванавіча (Максіма Танка) пачытаць вершы. І ён чытаў. Чытаў нягучна і няспешна, а радкі самі запаміналіся. Некаторыя з іх былі знаёмыя старэйшым вучням. Пісьменнікі не спыталіся, відаць, адчувалі, што для вясковых вучняў гэтая сустрэча гістарычная. Распытвалі, як вучацца, хто бацькі, якія планы на будучыню, і падбадзёрвалі: не бойцеся, рыхтуйцеся паступаць, а калі ўсё заладзіцца, то будзьце ў го-

радзе ашчадныя. Не кінцеся ў распусту, а займайцеся тым, дзеля чаго ехалі ў горад. Працавітасць і настойлівасць заўсёды прывядуць да мэты.

Гляджу на гэты аматарскі фотаздымак і шкадую, што не давалося пазней сустрэцца і пагутарыць з Яўгенам Іванавічам. Размова была толькі праз ліставанне. Пры вялікай загру-

скай польскай пачатковай школе, якая стаяла крыху воддаль ад вёскі, ля самай дарогі, што вядзе на Гарадзішча і Княгініна. Відаць, і яе ўжо даўно няма.

Што да сустрэчы з Вамі і вучнямі Вашай школы, дык я ахвотна сустрэнуся, калі крыху лепш буду сябе адчуваць, як зараз».

Непаўторны фотаздымак і сапраўднае сяброўства

Да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка

жанасці важнымі справамі, ён знаходзіў час і жаданне адказаць на нашы пісьмы. У адным (за 07.02.1989 г.) піша: «Высылаю вам том сваёй лірыкі, дзе на стар. 463 ёсць верш, у якім успамінаю і Вілейку. Верш называецца «Дарога на Нарач»». У лісце ад 07.01.94 г. дзякуе за навагодняе віншаванне, добрыя пажаданні, падарункі – верш і фотаздымак: «Прызнацца, я пазайздросціў нат, што Вам са сваімі выхаванцамі-вучнямі ўдалося пабываць у маіх родных мясцінах, бо я, стрыножаны рознымі недамаганнямі, ужо два гады як не змог іх наведаць, ды і малая надзея, што мне ўдасца гэта ажыццявіць».

Я рад, што вы задаволены сваім падарожжам у маю Пількаўшчыну, у Сваткі. Дом, у якім я нарадзіўся, яшчэ перад сусветнай вайной быў перавезены на хутар, струхнеў, і яго ў 50-я гады разабралі, на яго месцы зараз стаіць варыўня для бульбы і гародніны. Ад яго ацалелі толькі сены ды прыбудаваная ў 20-х гадах маім дзедкам новая хата, у якой, вярнуўшыся з бежанства, і жыла наша сям'я. Як выглядала старая хата, можна бачыць на фотаздымку ў маім зборы твораў (т. I, стар. 161), зробленым у 1941, калі я аднойчы прыехаў з Вілейкі наведаць сваіх бацькоў. А вучыўся я ў Сваткаў-

Але здароўе пісьменніка пагаршалася. Сустрэцца так і не давалося. У апошнім пісьме, горкім і самотным, Максім Танк гаворыць з намі як з блізкімі людзьмі.

«Пасля страты, пасля смерці жонкі, дачкі, сястры, я не магу прыйсці ў сябе і зараз ляжу цяжка хворы».

І тут нічога не парайш, бо, відаць, адхадзіў я свае гады... Шчыра дзякую за запытаныя наведанні вас, але прыехаць ніяк не змагу. Што да зборніка, папрашу сяброў пашукаць і пастараюся, калі паспею, выслаць яго вам». Гэта было на паштоўцы віншавання з майскімі святамі 1995 года.

Мы і лічым яго не проста выдатным народным паэтам Беларусі, а ў нейкай ступені – земляком, бо ў свой час (з восені 1926 года) Жэня Скурко вучыўся ў трэцім класе Вілейскай прыватнай рускай гімназіі да яе закрыцця ў 1928 годзе польскімі ўладамі; у 1932-м паўз ваколцы Пагоста (пераз раку Вілія) перайшоў між у БССР; у 1939 годзе Яўген Іванавіч працаваў са сваёй Любоўю Андрэўнай у рэдакцыі абласной газеты «Вілейская праўда», і нават шлюб з ёй узяў у Вілейцы. Вілейшчына ніколі не была яму чужой. Яго ўнікальная памяць захоўвала ўсё да

драбніцаў. З дзённікаў паэта вядома, што ён часта бываў у Даўгінаве. З успамінаў жыхаркі Рабуні Веры Міхайлаўны Супрановіч вядома, што Максім Танк разам з Янкам Купалам выступалі з прамовамі перад жыхарамі Рабуні з нагоды уз'яднання Заходняй Беларусі з Усходняй. І калі ў 1989 годзе папрасілі яго напісаць што-небудзь пра той час, ён адразу ж адгукнуўся цёплым лістом, выслаў сваю кнігу з аўтографам. У Вілейцы ў яго наладзіліся сяброўскія стасункі з Ганнай Новік, тады яшчэ паэткай-пачаткоўцай; пасля вайны зносіны з Ганнай Аляксееўнай працягваліся. Дзякуючы яго парадам і падтрымцы наша зямлячка стала членам Саюза пісьменнікаў Беларусі. Доўгі час цягнулася ліставанне Максіма Танка з польскай пісьменніцай і мастачкай Эміліяй Кунавіч, якая на пачатку дваццатага стагоддзя працавала настаўніцай у Лыі. Яна нават перакладала некаторыя яго вершы на польскую мову (напрыклад, верш «Стрэлкі гадзінніка»). Вядомы мастак з Вілейкі Уладзімір Лукша неаднойчы сустракаўся з Яўгенам Іванавічам і на сабе адчуў прызнае стаўленне вядомага паэта да людзей.

Нашы краязнаўцы тройчы наведалі радзіму пісьменніка яшчэ пры яго жыцці, мелі цёплую размову з яго братам, Фёдарам Іванавічам. А калі Яўгена Іванавіча не стала, то двойчы былі на яго магіле.

Лічу за гонар, што ў апошнім томе збору твораў Максіма Танка ёсць ліст, адрасаваны мне. А ўсё, што мы сумелі сабраць пра сувязь паэта і Вілейшчыны, не проста аздабляе наш музей «Вілейшчына літаратурная», але і дае магчымасць адчуць прысутнасць паэта на уроку, на мерапрыемстве, прысвечаным класіку беларускай літаратуры, паслухаць голас паэта, патрымаць у руках яго кнігі «На этапах» (Вільня, 1936), «Выбраныя вершы» (Дзяржаўнае выдавецтва БССР, 1947, 1954) і іншыя.

**Роза ШЭРАЯ, кіраўнік
народнага музея «Вілейшчына
літаратурная» Ільянскай сярэдняй школы імя А.А. Грымаца**

Геаграфічныя і прыродазнаўчыя апісанні і даследаванні беларускіх рэгіёнаў

Прырода ўплывала на стан сельскай гаспадаркі. Іншаземныя аўтары даволі адзінадушна прызнавалі, што зямля ў Беларусі даволі ўрадлівая. С. Герберштэйн напісаў пра Гродзеншчыну: «У тым княстве даволі добрыя ўраджаі, у адпаведнасці з прыродай той краіны». Такое ж меркаванне ў адносінах да ўрадлівасці глебы ў Полацкім ваяводстве выказаў Р. Гейдэнштэйн. А. Гваныні з уважлівасцю апісаў апрацоўку глебы пад ворыва. Вось пададзены ім звесткі аб тэхналогіі вырошчвання добрага ўраджаю збожжа, што прымянялася на Віцебшчыне і ў

іншых месцах: з двума часткамі ячменю змешвалі частку жыта і высявалі вясной. У першае лета жалі толькі ячмень. Жыта ж буйна кусцілася, яго пакадалі на зіму. На наступны год яно разрасталася так густа, што з яго «ледзь віднеўся чалавек, які сядзеў на кані». З аднаго зерня вырастала да 30 высокіх каласоў. Гэтыя апісанні і прыёмы апрацоўкі прыцягнулі ў свой час увагу Якуба Коласа і Героя Сацыялістычнай Працы, старшыні калгаса У. Бядулі.

У апошняй чвэрці XVIII ст. у Гродне і Вільні пачаліся краязнаўчыя навуковыя даследаванні беларускай прыроды. Яны былі звязаныя з імёнамі ву-

чонах Жана Эмануэля Жылібера (1741 – 1814) і Станіслава Баніфацыя Юндзіла.

Ж.Э. Жылібер у Гродне займаўся адміністрацыйнай дзейнасцю А. Тызенгаўза – кіраўніка каралеўскіх эканомій, старасты Гродна. Таленавіты і ўдачлівы арганізатар, пачынальнік многіх выдатных справаў, А. Тызенгаўз бачыў неабходнасць палепшыць усю гарадскую структуру – паляпшаць медыцынскае абслугоўванне, развіваць навуку, адукацыю, падняць эканоміку. Давераныя людзі Тызенгаўза шукалі ў Еўропе добрых спецыялістаў. Такое запрашэнне атрымаў і Ж.Э. Жылібер, які ўжо меў славу выдатнага ўрача. У 1775 г. ён пачаў працаваць у прыгарадзе Гродна – Гарадніцы. Затым арганізаваў у горадзе медыцынскую акадэмію (школу), плановаў стварыць сельскагаспадарчую і ветэрынарную школу і Акадэмію навук, заклаў каралеўскі батанічны сад, дзе сабраў 1500 відаў экзатычных і шмат мясцовых раслінаў.

Дапытлівы Жылібер адразу зацікавіўся наваколлем: рэльефам, глебамі, расліннасцю, карыснымі выкапнямі, жывёльным светам. Са студэнтамі ён пачаў праводзіць экскурсіі на прыроду, дзе збіралі ўсе віды раслінаў. Гэта былі першыя экскурсіі на прыроду, вядомыя ў Беларусі. Далучэнне студэнтаў да прыродазнаўчых даследаванняў сведчыць аб зараджэнні краязнаўства ў адукацыі.

Вот як апісаў Жылібер заходнюю і цэнтральную часткі сучаснай Беларусі, адразу ехаў па прыездзе пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай: «Вялі-

кае Княства Літоўскае, прасторная вобласць Паўночнай Еўропы, распрасціраецца з поўначы на поўдзень на 45 нямецкіх міляў, а з усходу на захад – 55. Гэта краіна абвадняецца двума шырокімі рэкамі, якія звіліста цякуць з усходу на захад: Бугам, што аддзяляе Польшчу ад Літвы, і Нёманам, што цячэ амаль па яе сярэдзіне». Адзначыў найвышэйшыя кропкі каля Вільні, Гродна і Наваградка. Ён заўважыў багатыя залежы торфу ў басейне Нёмана, выказаў гіпотэзу яго ўзнікнення. Жылібер і іншыя вучоныя, вывучаючы глебы Панямоння, знаходзілі ў ваколіцах Гродна, Наваградка і Нясвіжа напаўкаштоўныя камяні, якія карысталіся ў той час вялікім попытам. У пячаных пластах каля Гродна трапляліся агаты і сердалікі і асабліва шмат бурштынаў. Адночы Жылібер знайшоў бурштын жоўта-апелсінавага колеру велічынёй з кулак. Французскі даследчык здзіўляўся мноству нябачаных раней крамянёў, звонку пакрытых белаю карой, а ўнутры чорных, бліскучых і цвёрдых (крэмень у мелах кар'ерах. – «КГ»). У некаторых мясцінах Жылібер і яго вучні адкопвалі каменныя глыбы цёмна-сіняга і крывянога колеру, пасля паліроўкі якіх атрымліваліся пліты, па цвёрдасці роўныя яшме. У наваколлі Гродна вучоны са студэнтамі збіраў тачома скамянеласці рыбаў, птушак, звяроў, раслін і ўсё старанна вывучаў. У гэтых месцах ён быў першым, хто метадычна апісаў расліны, укладаў гербарый, а жывыя асобнікі пераносіў у батанічны сад. Жы-

лібер уважліва сачыў і за кліматам Панямоння. Яго дадзеныя фіксуюць пацяпленне клімату ў параўнанні з апісанымі XV – XVI стст. «Клімат у Літве халодны, – адзначаў ён, але не настолькі, як уяўляюць. Я старанна прыкмячаў цягам сямі гадоў найвышэйшыя ступені празмернага холаду і магу ўпэўнена сказаць, што на кожны год ледзь набярэцца 10 або 12 дзён, калі б тэрмометр паказваў 20 або 25 градусаў холаду. На працягу астатняй часткі зімы, г. зн. з 15 кастрычніка па 15 красавіка, тэрмометр увесь час апускаецца ніжэй або падымаецца вышэй нуля. Я прыкмячаў нават цэлыя месяцы, цягам якіх стаяла цёплае надвор'е, як напрыклад, у студзені 1782 г., калі наступіла поўная адліга. Іншы раз холад даволі цвёрда трымаецца на працягу лістапада, снежня, студзеня, лютага і сакавіка, і тады снег ужо не выходзіць з зямлі ўсю зіму; тэрмометр тады часцей за ўсё паказвае ад 5 да 10 градусаў ніжэй нуля; калі ж іртутны слупок апускаецца значна ніжэй, то жорсткі холад не працягнецца болей двух – трох дзён... Цалкам зямля ачышчаецца ад снегу звычайна толькі ў маі». З апісаннем Жылібера відаць, што зіма ўсё ж была значна даўжэйшай, чым у наш час. Прыкметна халаднаей было тады на поўначы і ўсходзе Беларусі...

Валянціна САІТАВА

(Працяг будзе)

Працяг тэмы. Пачатак у №№ 21–23, 34 за 2012 год

Краязнаўства на Навагрудчыне

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

У бібліятэцы ёсць кнігі пра знакамітых ураджэнцаў Любчанскага краю. «Пікаса ў свеце водараў» персанальны паказальнік пра вядомую амерыканскую парфумера Сафію Гройсман, якая родам з Любчы. Матэрыялы пра іншага земляка – вядомага польскага пісьменніка, перакладчыка, журналіста Чэслава Сянюху, які нарадзіўся ў Любчы – сабраныя ў краязнаўчым бібліяграфічным даведніку «Перакладчык з Любчанскай вёскі над Нёманам». «Краявіды Бацькаўшчыны» – гэта даведнік, прысвечаны самабытнаму мастаку з вёскі Купіск В. Залаціліну. Выклікае цікавасць і краязнаўчы даведнік «Вядомы беларускі вучоны (У.І. Красоўскі)». Зараз ён працуе першым прарэктарам «Міжнароднага дзяржаўнага экалагічнага ўніверсітэта А.Д. Сахарова». Гэтыя выданні клуба цікавыя і карысныя не толькі мясцовым жыхарам.

Свой досвед краязнаўчай працы мае і Гарадзечанская сельская бібліятэка. З 10 студзеня 1996 года тут працуе клуб па інтарэсах, які займаецца вывучэннем гісторыі паселішча, адраджэннем народных свят і абрадаў сваёй мясцовасці. Яго сябры правялі вялікую працу па зборы вуснай народнай творчасці. Яе вынікам стаў зборнік «Народнай мудрасці прамяні», дзе ад старажылаў запісаныя прыказкі і прымаўкі вёскі Гарадзечна, мясцовыя словы і гісторыі паходжання назваў вуліцаў. Бібліятэкар абагульніла матэрыялы пра людзей свайго краю. Атрымаўся дайджэст «Гонар Гарадзечанскай зямлі». У бібліятэцы ёсць выданні, якія можна выкарыстаць і пры складанні краязнаўчага турыстычнага маршруту. Адзін з іх даведнік «Літоўка», дзе змешчана цікавая інфармацыя пра возера Літоўка і пра падзеі, звязаныя з ім. Таксама

выдадзены інфармацыйны дайджэст пра чудатворную крыніцу ў вёсцы Мотча. Мясцовыя жыхары ганарацца спартыўна-бятлонным комплексам «Сялец», дзе можна добра адпачыць, падыхаць чыстым паветрам, пабачыць веліч магутных дрэваў, годна прыняць гасцей. Бібліятэка выдала інфармацыйны дайджэст «Спартыўна-бятлонны комплекс». Вынікам збору матэрыялаў пра помнікі архітэктуры стала праца «Наша спадчына», прысвечаны помнікам дойлідства, што засталіся на тэрыторыі Брольніцкага сельскага Савета і вёскі Гарадзечна. Гэта была сядзіба Шпілеўскіх, капліца-магільны склеп, у вёсцы Слабодка і іншыя.

У Харосіцкай сельскай бібліятэцы добра атрымліваецца летапісанне роднага краю. Шмат выданняў бібліятэка прысвячае мясцовым людзям. Вялікім попытам карыстаюцца тэматычны дапаможнік «Пра зямлю і чалавека на зямлі», бібліяграфічны дапаможнік «Гонар Нягневіцкай зямлі: (Я.Р. Лецка)», бібліяграфічны даведнік «Яны прайшлі па той вайне», персанальныя спісы літаратуры ў серыі «Знакамітыя землякі з Нягневіч», прысвечаныя М.В. Жарскаму і І.І. Малышэўскаму, гістарычны дайджэст «Зямля, дзе пачаўся твой лёс» і інш.

Іншыя бібліятэкі цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы таксама маюць у сваім фондзе ўласныя выданні па гісторыі вёсак. У іх ліку рэкамендацыйна-бібліяграфічны паказальнікі «3 гісторыі вёскі Ладзенікі» і «Гісторыя і сучаснасць вёскі Кміцянкі», тэматычныя дапаможнікі «Гісторыя вёскі Скрышава», «3 гісторыі вёскі Кашалева», «Гісторыя вёскі Ваўкавічы», тэматычныя паказальнікі «Гісторыя вёскі Пятрэвічы» і «Гісторыя вёскі Валеўка», краязнаўчы альманах «Любае

ўсім месца: вёска Уселоў»; гісторыка-краязнаўчы альманах «Шчорсаўская мазаіка», дапаможнік «Летапісец Навагрудчыны (М.П. Гайба)» і інш.

Мэтанакіравана па зборы і сістэматызацыі краязнаўчых матэрыялаў працуе Навагрудская цэнтральная раённая бібліятэка, выдае краязнаўчыя матэрыялы. Асабліва карыснай для нас з'яўляецца дапамога краязнаўцы Мікалая Паўлавіча Гайбы, з якім бібліятэка цесна супрацоўнічае. Не без яго ўдзелу ЦРБ ажыццяўляе збор матэрыялаў па населеных пунктах раёна. Каштоўныя матэрыялы мы атрымліваем у Навагрудскім гісторыка-краязнаўчым музеі. З 2002 года інфармацыйна-бібліяграфічны сектар ЦРБ выдае інфармацыйна-краязнаўчы бюлетэні «Жывая даўніна». Усяго выйшла 10 выпускаў, прысвечаных вёскам Уселоў, Шчорсы, Лаўрышава, Валеўка, Нягневічы, Вераб'евічы, Чарэшля, Заполье, Ятра, мястэчку Любча. Цяпер дапрацоўваем бюлетэні пра вёскі Асташына і Загор'е Сяненскае.

З 2008 года збор і выданне краязнаўчых матэрыялаў ЦРБ набылі новае адценне. Выданні прысвечаныя знакамітым людзям Навагрудчыны, чымі імёнамі названыя вуліцы горада. Серыю выпускаў «Іх імёны ў вуліцах горада» адкрыў біяграфічны аповед пра вядомага мастака, графіка, скульптара, этнографа, фалькларыста, пісьменніка Язэпа Драздовіча. Краязнаўчы бібліяграфічны дапаможнік

Як бачым, дзеля вывучэння роднага краю бібліятэкамі Навагрудскай ЦБС зроблена шмат. Гэты накірунак мы лічым прыярытэтным, і нашае стаўленне да краязнаўчай дзейнасці мае сур'ёзны характар. Можа, таму наша ЦБС за краязнаўчую дзейнасць неаднаразова атрымлівала высокую ацэнку на раённым і абласным узроўнях, мы былі адзначаныя і на нацыянальным узроўні.

Фаіна МАЛЮЖЭНЕЦ, загадчык аддзела бібліятэчнага маркетынгу Навагрудскай ЦРБ

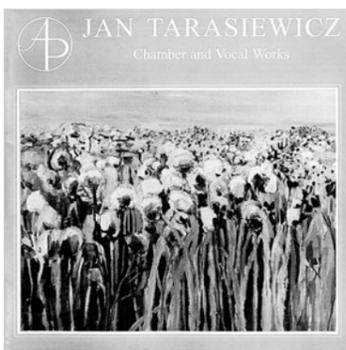

Традыцыі і сучаснасць

Ян Тарасевіч — геній дзвюх краін

Ян Тарасевіч — «Chamber and Vocal Works», Warszawa, 2000, «Acte Prelable»

Беларуская класічная музыка. Калі за час доўгай ды мэтанакіраванай хлусні вы паверылі, што й не было нічога такога, дык задайце сабе пытанне: чаму ўжо ў наш час, на рубяжы ХХ/ХХІ стагоддзяў, у Польшчы намінантам нацыянальнай фанграфічнай прэміі «Fredegyka» раптам стаў дыск кампазітара не зусім польскага, тым больш праваслаўнага, ды нават колісь адпрэчанага Польшчай свайго паваеннага грамадзяніна — Яна Тарасевіча (1889-1961)? Гаворка пра падрыхтаваны «Беларускай капэлай» CD-збор 24 вакальных і фартэп'янных твораў, выдадзены ў 2000 годзе варшаўскім музычным выдавецтвам «Acte Prelable» пад назвай «Chamber and Vocal Works».

полькі, мазуркі, што грунтуюцца на беларускіх тэмах. Выканаўцы — артысты Беларускай дзяржаўнай філармоніі ды Вялікага тэатру оперы і балету, лаўрэаты нацыянальных і міжнародных конкурсаў Ірына Шуміліна (фартэп'яна), Віктар Скорбагатаў (барытон), Ганна Каржанеўская (фартэп'яна), Таццяна Цыбульская (сапрана), Алег Гэмбіцкі (хормайстар), Ігар Алоўнікаў (фартэп'яна).

На кружэлцы гучаць не толькі інструментальныя, але й вакальныя творы Яна Тарасевіча на вершы класічнай беларускай паэзіі — Максіма Багдановіча («Асенняя песня», «Даўно ўжо»), Якуба Коласа («Скора ў полі забушуе», «Пуста ў лузе», «А-а-а, мой сынок»,

«Што вы, хлопцы, спяхмурнелі?»), Францішка Багушэвіча («Эх, скручу я дудку», «Цяпер зраблю дудку»). Ён апынуўся ці не першым інтэрпрэтарам новай беларускай паэзіі ў класічнай музыцы. Але зварот, напрыклад, да творчасці Максіма Багдановіча мае й асабістую першапрычыну, бо «Песня памяці Алеся Крукоўскага» — гэта своеасаблівы рэвію на смерць у сакавіку 1919 года сябра, дырэктара Гардзенскай беларускай школы, дзе выкладаў Тарасевіч. Тужлівы і прыдатны для гэтай нагоды твор Максіма-Кніжніка ён знайшоў у газеце «Наша ніва» № 4 за 26 студзеня 1912 году.

Агучваў кампазітар і вершы польскіх паэтычных класікаў Марыі Канапніцкай і Гэлены Рыжко («Родны мой краю», «Калыханка», «Касенька/Мазурачка»). Прычым, сучаснікі сведчаць, што першасны тэкст двух апошніх твораў напісаў сам Ян Тарасевіч, а на музыку паклаў пасля перакладу на польскую мову, у версіі якой яны й дайшлі да нас, каб зноў быць перакладзенымі на беларускую Васілём Сёмухам.

Ян Тарасевіч не трымаўся модных кірункаў музыкі, з-за чаго й не дасягнуў хуткага

прызнання, затое цяпер яго творы параўноўваюць з шэдэўрамі таксама не надта колісь прызнаваных на радзіме творцаў кштальту Рахманінава, Скрабіна, а адной з прыхільнікаў таленту Тарасевіча ў гады студэнцкага юнацтва (фартэп'яны факультэт Пецярбургскай кансерваторыі) была дачка цара Мікалая II Марыя. Ды і сусветныя светачы музыкі (Ян Сібеліус, Сяргей Рахманінаў) у свой час звярталі ўвагу на талент яшчэ маладога, але бліскавага беларускага піяніста й кампазітара.

Нягледзячы на колішнія поспехі, нават пасля вайны, калі той кавалак Беларусі, дзе жыў кампазітар, апынуўся польскім з «лёгкай» рукі Сталіна, Тарасевіча ўсё ж не прымалі ў саюз польскіх кампазітараў, не даючы пры тым ніякіх абгрунтаванняў. А між тым, ён, адукаваны адмыслова, дамогся звання прафесара.

Так, гэта быў адметны творца, тэарэтык і практык, ягонымі спадкаемцамі сталі знакамітыя музычныя аўтарытэты Польшчы і свету. А ўласная багатая фантазія насамрэч межавала з салоннасцю й інтымнасцю настраю, мела развіты меладыйны дар, ды й выканальніцкая манера ззяла тэхнічнай дасканаласцю. Ён пісаў харавыя творы, раманы, камерныя творы для струнных інструментаў, ансамблі, але самы важкі ягоны набытак — фартэп'яныя творы, у тым ліку такія складаныя, як канцэрт, саната, сюіта. Сёння слуханне ягоных твораў на сучасным дыску стварае жывы эмацыйны катарсіс у душах слухачоў.

Як піша Віктар Скорбагатаў у прадмове да выдання, «Ян Тарасевіч абыйшоўся без славы, але цяпер слава не абыйдзеца без яго». І гэтым словам хочацца верыць, бо творы беларускага генія не проста выдаюцца аўтарытэтнымі міжнароднымі выдавецтвамі, але й намінуюцца на прэстыжныя прэміі. Характэрна, што кружэлка выйшла ў знакамітай польскай CD-серыі «World Premiere Recording», што сведчыць якраз не аб пэўным выніку, а аб пачатку вялікага шляху рэабілітацыі праміргана Польшчай і Беларуссю сыноў сваіх.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Калі паўстагоддзя таму, у 1963 годзе, прафесар-філолаг М.Р. Ларчанка выдаў выдатную кнігу пад назвай «Славянская супольнасць». Разглядаючы беларускую тэматыку ў рускай літаратуры ў так званы паслярэформенны перыяд XIX ст., Міхаіл Рыгоравіч адзначыў: «Вялікі рускі рэаліст І.С. Тургенеў напісаў мастацкі нарыс «Поездка ў Полесце». Тут ён цудоўна паказаў карціны палескай прыроды і характэрныя моманты з тагачаснага жыцця беларуса-палешука».

На жаль, прафесар Ларчанка не прывёў аніякіх канкрэтных прыкладаў «з тагачаснага жыцця беларуса-палешука», цудоўна ўвасобленага вялікім мастаком слова, якім быў Іван Сяргеевіч Тургенеў. Гэты выпадак прымусяў мяне звярнуцца да гісторыі напісання рускім пісьменнікам апавядання «Поездка в Полесье».

Рэч у тым, што яшчэ ў 1850 годзе ў заўвагах да свайго апавядання «Певцы», змешчаным у 11-м нумары часопіса «Современник», І.С. Тургенеў пісаў: «Полесье называется длинная полоса земли, почти вся покрытая лесом, которая начинается на границе Болховского и Жиздринского уездов, тянется через Калужскую, Тульскую и Московскую губернии и оканчивается Марьиной рощей, под самой Москвой. Жители Полесья отличаются многими особенностями в образе жизни, нравах и языке. Особенно замечательны обитатели южного Полесья, около Плохина и Сухинича, двух богатых и промышленных сёл, средоточий тамошней торговли». З гэтай заўвагі бачна, што Іван Сяргеевіч меў на ўвазе не Беларускае Полессе, а Рускае.

Але праца над гэтым апавяданнем расцягнулася на некалькі гадоў. Толькі 12 (24) мая 1853 года

Па якім Палессі ездзіў Тургенеў?

пісьменнік у лісце да Сяргея Цімафеевіча Аксакава сфармаваў назву будучага твора («Поездка в Полесье») і паведаміў пра пачатак працы над ім («написал страниц 5»).

Другі этап працы над «Поездкой в Полесье» звязаны са значным узбагачэннем тэмы. Пра гэта І.С. Тургенеў паведаміў у лісце да Паўла Васільевіча Аненкава 26 ліпеня (7 жніўня) 1853 года: «Я на днях вернулся с довольно большой охотничьей поездки. Был на берегах Десны, видел места, ни в чём не отличающиеся от того состояния, в котором они находились при Рюрике, видел леса безграничные, глухие, безмолвные... познакомился с весьма замечательной личностью, мужиком Егором — и стреляя много и много делал промахов. Вообще я доволен своей поездкой. Егор — это для меня новый тип, я с ним намерен поохотиться один целый день — и тогда расскажу Вам о нём...». Такім чынам, узнікненне вобраза Ягора, галоўнага героя апавядання «Поездка в Полесье», датуецца даволі дакладна — ліпенем 1853 года, адразу пасля наведвання рэчкі Дзясны, што цячэ па Расіі і Украіне і ўпадае ў Дняпро за шэсць кіламетраў вышэй Кіева. І ў гэтым лісце І.С. Тургенева размова ідзе пра Рускае Полессе. Але пасля гэтай вандроўкі ён, адцягнуты іншымі думкамі, не працягнуў працу над нарысам.

Праца над апавяданнем «Поездка в Полесье» ўзнавілася ў лістападзе і

снежні 1856 года, а завяршылася ў Дзіжоне (Францыя) 26 лютага 1857 года. Неабодна адзначыць, што ў апавяданні апісанае Полессе не на берагах Дзясны, а зусім іншая яго частка: мясцовасць у выгіне рэчкі Расеты, на стыку Жыздрынскага павету Калужскай губерні і Балхоўскага і Карачэўскага паветаў Арлоўскай губерні. Мясцовасць гэтая знаходзілася далёка на ўсход ад Дзясны. Пад час працы над апавяданнем І.С. Тургенеў адлюстравваў сваю апошняю паляўнічую экскурсію ў Калужскую губерню ў чэрвені 1856 года, пра што і паведаміў у лістах Льву Мікалаевічу і Марыі Мікалаеўне Талстым, Васілю Пятровічу Боткіну і іншым блізкім людзям. Ва ўсялякім разе, хутка пасля гэтай вандроўкі ў Калужскую губерню Іван Сяргеевіч згадае апавяданне напісаў. Першы нарыс быў апублікаваны ў 10-й кніжцы часопіса «Библиотека для чтения» за 1857 год; не ў паслярэформенны перыяд, як сцвярджаў М.Р. Ларчанка, а ў дарэформенны.

Пра тое, што апавяданне «Поездка в Полесье» напісанае Тургеневым не ў сувязі з яго наведваннем беларускага, а менавіта рускага Палесся, сведчаць назвы рускага паходжання, што знаходзіліся на яго тэрыторыі. Рэчка Расета — прыток ракі Жыздры, у сваю чаргу з'яўляецца прытокам Акі і на даволі вялікай адлегласці ўтварала прыродную мяжу паміж Калужскай і Арлоўскай губернямі.

Павятовы ж шлях, якім ехаў пісьменнік, злучаў гарады Карачаў Арлоўскай губерні і Казельск Калужскай губерні. Шкляны завод (гутта) у адлюстраванай Тургеневым мясцовасці насамрэч быў прадпрыемствам па вырабу ваконнага шкла і належаў курскаму купцу Гнучаву. Што да мястэчка пад назвай Майдана, якое сустракаецца ў апавяданні, то ў гісторыка-геаграфічных крыніцах XIX ст. маецца вялікая колькасць майданаў, размешчаных на поўдзень і ўсход ад выгіну Расеты. Гэта месцы, дзе варылі дзёгаць. Адносна зладзейскага («воровского») гарадка, які ўзгадваецца ў нарысе: зладзеямі называліся тыя, хто ўдзельнічаў у сялянскіх паўстаннях XVII — XVIII стст. У Арлоўскіх лясах у XIX ст. яшчэ даволі часта сустракаліся рэшткі валоў, абведзеных ірвамі («воровские укрепления»).

Галоўнымі героямі апавядання І.С. Тургенева былі рускія мужыкі Ягор і Кандрат, іх аднавяскоўцы, а таксама жыхары навакольных вёсак, а не «беларусы-палешукі», як зрабіў выснову прафесар М.Р. Ларчанка.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ,
г. Мінск

Адказы на крыжаванку ў № 34

Уздоўж: 3. Жнівень. 7. Быкаў. 8. Раіса. 9. Ткацтва. 12. Двор. 13. Горад. 14. Воўк. 17. Шуйскі. 18. Лобзік. 19. Блінок. 20. Восень. 21. Указ. 22. Казкі. 24. Цыкл. 28. Сталіца. 30. «Танец». 31. Камар. 32. Сякроў. Упоперак: 1. Збор. 2. Мак. 4. Верцёр. 5. Рай. 6. «БАТЭ». 10. Хвойнічкі. 11. Аўдзеенка. 15. Ніўка. 16. Слова. 23. Золак. 25. Жыта. 26. Пяро. 27. Лес. 29. Цар.

Падказкі для вандроўнікаў

Кулінарныя рэцэпты каменнага веку

Лясная каша

Па сырых лугах, канавах і берагах рэчак расце трава ў метр вышынёю, з рэдкай аднабокай мяцёлкай каласкоў. У яе шурпатае, шырокае для травы лісце і паўзучае карэнішча. Гэта **маннік** ці *Glucoseia*, што значыць «салодкі». У яго калоссах паспявае пажыўнае насенне, якое збіраюць у другой палове лета і вараць. У выніку атрымліваецца каша, што моцна разбухае, салодкая і прыемная на смак. Запраўляць кашу лепей за ўсё алеем з лясных арэхаў. Ядры арэха патрэбна здрабніць, атрыманую масу разбавіць вадой і падагрэць, каб алей лепей адціскаўся. Нагрэтую арэховую масу загарнуць у анучу і пакласці пад прэс, напрыклад, паміж дошкамі, размешчанымі ў адтуліне бервяна. Паміж бервяном і дошкамі ўбіваюцца кліны. Пад прэс ставіцца посуд для збору алею. Арэхавы алей на смак нагадвае міндальны.

Калі ў вашых лясах не расце арэшнік, алей можна зрабіць з **торбачніка** (або ярутки), па латыні *Thlaspi*. Яго можна сустрэць уздоўж кожнай дарогі. Крылатая плодзіка, падобная на маленькія шыты, даюць насенне, багатае на вітаміны і ўтрымліваюць 30 % алею, які можна ўжываць у ежу. На смак падобны на льяны.

Дарэчы, алей можна атрымаць і з іншага пустазелля, родзіча ярутки – дзікай рэдзькі. Праўда, яно не такое смачнае, але ім можна змазаць пательню для смажання аладак.

Алей з зярнятаў можна атрымаць не толькі шляхам адціскання. Зярняты падсушваюць, таўкуць у ступцы, а пасля заліваюць невялікай колькасцю кіпню. Праз некаторы час на паверхні з'яўляецца слой алею. Раім падаць да кашы каву з малаком.

Несур'ёзныя напоі

Шмат залежыць ад месца, дзе вы апынецеся. Калі не ў пустэльні, то летам што-небудзь для кампону ці гарбаты знойдзецца заўсёды.

Кава

Яе можна зрабіць з падсмажаных і размолатых карэння лопуху і дадаць да яго арэхавае малачко. Арэховую масу трэба заліць вадой і даць настаяцца, памешваючы, гадзіны чатыры. Пасля працадзіць і пракіпаціць.

Кісель

Рагоз (*Typha latifolia*) вядомы не толькі сваімі сцяблінкамі, што выкарыстоўваюцца для вырабу вярвак і канатаў. Яго карэнішчы ўтрымліваюць шмат пажыўных рэчываў. З мукі, атрыманай пры перапрацоўцы яго карэнішчаў, можна зрабіць і хлеб, і смачны кісель.

Для пачатку нарэжце ачышчаныя карэнішчы тонкімі долькамі і сушыце іх на сонейку або ў печцы, пакуль яны не пачнуць разламавацца з трэскам. Пасля размяліце іх у ступцы. Атрыманую муку

развядзіце невялікай колькасцю гарачай вады, затым уліце гэтую масу ў падрыхтаваны адвар якіх-небудзь лясных ягадаў, давядзіце да кіпення – кісель гатовы!

Салодкае

Тут няхай жанчыны ўжо думаюць самі. Да салодкага мужчыны абьякавыя, а калі і з'ядаюць яго шмат, то толькі выключна таму, што гэта неабходна для актывізацыі важных мысліцельных працэсаў.

Але што-небудзь і падкажам.

Мёд з арэхамі

Можна пажаваць і з сотамі, але лепей мёд аддзяліць, густа перасыпаць крыху пацісканымі арэхамі і есці на зда-роўе.

Павідла з лопуху

Карэнне лопуху вельмі пажыўнае. З яго можна атрымаць салодкае павідла. Пакрышыце і пакладзіце карэнне ў кіпень. Варыць трэба не менш чым дзве гадзіны. Калі вы хочаце атрымаць кісла-салодкае павідла, то далучыце лісце шчаўра або кісліцы. Калі гэтую масу выварваць крыху больш, а пасля падсушыць, то атрымаецца мармелад, з якім добра піць лясную гарбату.

Паводле кнігі
Паўла ВОЛКАВА
«Потомки Адама»

(Заканчэнне будзе)

Паўзучыя гады

Паводле статыстыкі, колькасць людзей, якіх укусілі змеі, перавышае ў свеце 1 млн. за год; пры тым – кожны дзясятая выпадка заканчваецца трагічна. Больш за ўсё змеі кусаюць людзей, калі тыя збіраюць ягады ці грыбы, пад час сенакосу. Таму, выпраўляючыся ў лес, лепей за ўсё абуваць боты, а штаны мусяць цалкам закрываць ногі. Захапіце з сабой доўгую палку-посах, каб рассоўваць зарасці. Калі вы пачылі змяю, якая прыняла пагрэзліваю позу, лепей адыдзіце. Майце на ўвазе – найчасцей змеі нападаюць дзеля абароны.

Калі змяя ўкусіла за руку ці нагу, то пацярпелага неабходна абмежаваць у рухах. Пры ўкусе ў нагу рэкамендавана прывязаць адну нагу да другой і крыху іх прыпадняць, што-небудзь падклаўшы. А калі за руку – найлепей зафіксаваць яе ў сагнутым стане на ўзроўні сэрца ці крыху ніжэй. Пацярпеламу даць шмат вады, каб вывесці яд з арганізма. У любым выпадку, яго як мага хутчэй неабходна даставіць у лячэбную ўстанову.

Ні ў якім разе не накладвайце жгут: ён не перашкаджае пранікненню яду ў тканкі, размешчаныя вышэй за ўкус, а таксама жгут пераціскае суды і перашкаджае абмену рэчываў у тканках канечнасці, за якую ўкусілі (у выніку ўзрастае небяспека амярцвення і распаду структуры тканак).

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС
г. Мінска

Працяг тэмы. Пачатак у №№ 31–32, 34

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

М А С Т Ы – горад у Гродзенскай вобласці, цэнтр Мастоўскага раёна, на р. Нёман пры ўпадзенні ў яе р. Зэльвянка. За 60 км ад Гродна. Вузел чыгунак і аўтадарог на Гродна, Ліду, Ваўкавыск. Насельніцтва 16,8 тыс. чал. (2006 г.).

Упершыню згадваецца ў 1486 г. як мястэчка, цэнтр воласці Гарадзенскага павета ВКЛ. У 1539 г. у ім быў збудаваны касцёл, зямельны ўчастак пад яго будаўніцтва выдзеліла каралева Бона, жонка вялікага князя ВКЛ і караля Польшчы. У 1561 г.

тут былі 9 вуліц па абодвух берагах Нёмана, прыстань і паром. Пасля 1589 г. валасны цэнтр Гродзенскай эканоміі. Паводле граматаў 1601, 1633, 1653 і 1677 гг. каралёў Рэчы Паспалітай яго жыхары атрымалі некаторыя прывілеі па магдэбургскім праве (скасаванае расійскай імператрыцай Кацярынай II), з 1633 г. тут праводзіліся што-тыднёвыя таргі і 2 кірмашы на год. З 1795 г. у складзе Расійскай імперыі, мястэчка Гродзенскага павета. Станам на 1833 г. у мястэчку былі 164 драўляныя будынкі. Паводле перапісу

1897 г. у Мастоўх працавалі народная вучэльня і ліманнае прадпрыемства. У пачатку XX ст. у Мастоўх з'явілася чыгунка, што звязала паселішча з буйнымі эканамічнымі цэнтрамі краіны. У 1921 – 1939 гг. у складзе Польшчы, цэнтр гміны Гродзенскага павета. У 1927 г. у мястэчку збудавалі фанерны завод (у 1931 г. на ім працавалі 400 чалавек). З 1939 г. у БССР, з 1940 г. – рабочы пасёлак, цэнтр Мастоўскага раёна. У Вялікую Айчынную вайну з 25 чэрвеня 1941 да 13 чэрвеня 1944 г.

Новы касцёл у Мастоўх (1994 г.)

мястэчка знаходзілася пад нямецкай акупацыяй, у складзе акругі «Беласток» правінцыі Усходняя Прусія. З 1949 г. гарадскі пасёлак, з 1955 г. – горад.

З помнікаў архітэктуры ў горадзе захавалася Свята-Ільінская царква (1910 г.). Страчаная спадчына – касцёл Найсвяцейшай Панны Марыі. На брацкіх магілах узведзены помнікі воінам і партызанам Вялікай Айчынай вайны.

У раёне працуюць мастоўскі музей «Лес і чалавек» (з 1985 г.) і Гудзевічаўскі дзяржаўны літаратурна-краязнаўчы музей (з 1965 г.). Ёсць у раёне

помнікі прыроды рэспубліканскага значэння: катлавіны Гумнішча і Падбярэззе, Пабоўскі валун з ямкамі, Княжаводскае і Пашынскае агаленні старажытных адкладаў, роў Яна і Цэцыліі, Дубненскае і Пескаўскае агаленні азёрных і рачных адкладаў.

МАТАВІЛА – прылада для змотвання і размотвання маткоў пражы. Лакальныя назвы моташка, вітуха. Найбольш пашыраным было матавіла, што ўяўляла сабою невялікі драўляны стрыжань з перпендыкулярна прымацаванымі брускамі на абодвух канцах. Сустрэкалася таксама вількападобнае – з аднаго боку стрыжань меў натуральную развілку, а з другога – умацаваны брусок. Прынцып працы на абедзвюх прыладах аднолькавы: трымаючы ў левай руцэ стрыжань і паварочваючы яго то ўлева, то ўправа, правай рукой намотвалі пражу на брускі.

На захадзе, паўночным захадзе і ў Цэнтральнай Беларусі ў канцы XIX – пач. XX стст. было пашыранае больш удасканаленае матавіла: брусковы крыж з планкамі на канцах насаджвалі на стрыжань з ручкай (мацаваўся на стойках).

Для размотвання пражы з матка ў клубок служыла спецыяльнае матавіла-размотыч: брусковы крыж з дзіркамі для калкоў, на якія надзявалі маток, свабодна круціўся на стрыжні, які ніжнім канцом нерухома мацаваўся на падстаўцы. У некаторых мясцовасцях яго прымацоўвалі да сцяны (на ўсходзе) або ўстаўлялі ў дзірку ў лаве ці ў слоне (на паўднёвым захадзе).

Царква «Усіх Тужлівых радасць» (1995 г.)